

**Meerjarenraming
2018 - 2021**

Inhoudsopgave meerjarenraming 2018 - 2021

Inleiding/Leeswijzer	3
Hoofdstuk 1. Meerjarenprogrammavoorplan 2018 - 2021	5
Hoofdstuk 2. Beschouwingen bij de meerjarenraming 2018 - 2021	
- A Ontwikkelingen	15
- B Uitgangspunten en normen	16
- C De meerjarenraming in cijfers	18
- D De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen	21
- E Weerstandsvermogen	24
- F Risicoparagraaf	25
- G Investeringsprogramma	29
- H Financiering	29
Bijlage	
Meerjareninvesteringsprogramma (MJI) 2018 – 2021	31

Inleiding

Het doel van de meerjarenraming (MJR) is het DB de gelegenheid te geven een begroting voor het volgende jaar op te stellen die aan de door het AB vastgestelde kaders voldoet.

De MJR bestaat uit een beleidsmatig- en een financieel gedeelte. Het beleidsmatige deel is ingedeeld in programma's. In deze programma's zijn de beleidsdoelen, ambities en acties van het beheerprogramma 2016 – 2021 opgenomen. De accenten van het Coalitieakkoord (2015 – 2019) zijn hierin verwerkt en niet afzonderlijk opgenomen.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1, het meerjarenprogrammavoorstel, wordt per programma ingegaan op onze visie en de beleidsdoelen. Hierbij is het beheerprogramma 2016 - 2021 het vertrekpunt. De indeling in programma's is gelijk gebleven aan de vorige meerjarenraming. Aan het slot van de programma's geven we een overzicht van de netto exploitatiekosten per programma voor de meerjarenperiode en een samenvatting van de MJI.

Hoofdstuk 2, van de meerjarenraming, bevat de financiële beschouwingen bij de MJR.

In **paragraaf A** worden de belangrijke ontwikkelingen verwoord waarop de MJR is gebaseerd.

Paragraaf B bevat de financiële uitgangspunten en normen die zijn gehanteerd bij het samenstellen van de MJR. In **paragraaf C** wordt in totalen een overzicht gegeven van de kostenontwikkelingen tot en met 2021. **Paragraaf D** geeft de ontwikkeling van de waterschapsbelastingen weer en de kostenontwikkeling per taak. In **paragraaf E** wordt het weerstandsvermogen behandeld gevolgd door **paragraaf F** de risicoparagraaf. **Paragraaf G** betreft het investeringsprogramma en ten slotte **paragraaf H** de financiering voor de komende jaren.

Als bijlage is het meerjareninvesteringsprogramma 2018 – 2021 opgenomen.

HOOFDSTUK 1. MEERJARENPROGRAMMAPLAN 2018 – 2021

Inleiding

De Waterschapswet geeft het algemeen bestuur een grote rol in de beleidsbepalende functie. Dit wordt onder meer bereikt door in de begroting en meerjarenraming het beleid van het waterschap voor de komende jaren weer te geven. De meerjarenraming is daarom ingedeeld naar programma's. Per programma dient expliciet te worden weergegeven welke doelstellingen het waterschap nastreeft. Wij gebruiken het beheerprogramma 2016 - 2021 om aan dit onderdeel invulling te geven. Wij zijn ons ervan bewust dat we hiermee de "reguliere taakuitoefening" wat meer op de achtergrond plaatsen.

Om onze doelstellingen weer te geven worden de vier w's als richtlijnen gebruikt.

- Wat willen we bereiken. Zie hiervoor ons beleidsdoel en ambitie per thema van het beheerprogramma.
- Wat gaan we daarvoor doen. Zie de acties per programma.
- Wanneer is het uitgevoerd.
- Wat gaat het kosten. De acties leiden over het algemeen tot investeringskosten. Per programma worden de investeringskosten getotaliseerd.

Dit hoofdstuk met daarin het meerjarenprogrammaplan (MJP) geeft onze beleidsopgaven voor de komende jaren weer. De indeling van het ontwerp beheerprogramma volgen we hierbij.

In het MJP wordt volstaan met het aangeven van de acties vanuit het beheerprogramma 2016 – 2021 die voor de huidige meerjarenperiode actueel zijn. Bij de begroting 2018 zal per actiepoint worden aangegeven wat we concreet in het begrotingsjaar gaan doen om het actiepoint te realiseren.

Om de continuïteit te waarborgen wordt in de meerjarenraming en de begroting gewerkt met drie vaste programma's: veiligheid, voldoende water en organisatie. De toegepaste thema's uit het beheerprogramma worden – in financiële zin – in deze programma's verwerkt.

In tabelvorm:

Programma MJR	Hoofdstuk beheerprogramma 2016 - 2021
Veiligheid	Veiligheid
Voldoende water	Voldoende water
	Schoon en ecologisch gezond water
	Water en ruimtelijke ordening
Organisatie	-

In het beheerprogramma is geen thema gewijd aan de organisatie. Daarom ontbreekt dat programma in het MJP. Jaarlijks wordt via de paragraaf bedrijfsvoering in de begroting wel ingegaan op organisatiedoelen.

Omggaan met beheerprogramma-acties

Zodra een actiepoint is afgerond zal dit actiepoint in de jaarrekening worden vermeld. Dit overzicht zal uiteindelijk alle acties van het beheerprogramma bevatten.

De einddatum per actie ligt in principe vast. Deze datum is uit het beheerprogramma overgenomen. Door omstandigheden kan het voorkomen dat een datum vervroegd kan worden. Ook kan het voorkomen dat een vertraging in de voortgang optreedt. Via de voor- en najaarsrapportage wordt hierover gerapporteerd. Een eventuele aanpassing van een einddatum wordt in de begroting of de meerjarenraming opgenomen.

Dergelijke aanpassingen zullen – bij de begroting – dan via een voetnoot bij de betreffende actie kenbaar worden gemaakt.

Vanaf dit jaar hebben we de begin- en einddatum zichtbaarder gemaakt.

Programma veiligheid

Beleidsdoel

Levensbedreigende situaties voor mensen mogen niet plaatsvinden; voor dieren proberen we die zoveel mogelijk te voorkomen.

Het leven in een deltagebied als Nederland vraagt om bescherming tegen het water en de hieraan verbonden gevaren voor mens, dier en goed. Veiligheid voor de mens staat dan ook voorop; altijd en overal. Om een veilige situatie te bereiken, kijken we naar verschillende maatregelen (meerlaags veiligheid). Voorop staat de preventie van overstroming door het op sterkte houden van de zeedijk en boezemkaden (laag één). Maar door ook te kijken naar maatregelen in de ruimtelijke inrichting zijn beperkingen van gevolgschade mogelijk als het een keer mis gaat (laag twee). Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het voorkomen van nieuwe bebouwing in overstromingsgevoelig gebied, het beschermen van kwetsbare gebouwen en het op hoogte brengen van vluchtroutes. Tot slot zijn er de maatregelen in de rampenbeheersing, zoals goede calamiteiten- en evacuatieplannen (laag drie).

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn we begonnen aan de uitvoeringsmaatregelen voor de verbetering van de zeedijk. Het Masterplan Kaden is afgerond en vrijwel alle bergingsgebieden zijn ingericht. We zijn voor 80% klaar met de verbetering van de stabiliteit van onze boezemkaden. In samenwerking met de Veiligheidsregio is ons calamiteitenplan op elk moment actueel en is er een goede afstemming met gemeenten en provincies over de invulling van de tweede laag. We houden met bovenstrooms vasthouden gelijke tred met de verwachte extra neerslag als gevolg van de klimaatverandering.

Het programma veiligheid is in negen thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van veiligheid te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2018	2019	2020	2021
4.1.1	Europese Richtlijn Overstromingsrisico's (ROR)	Actualiseren van overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten		2019				
4.1.2		Actualiseren overstromingsrisicobeheerplannen voor de ROR		2020				
4.2.2	Zeedijk	Binnen de Projectoverstijgende Verkenning onderzoek naar kansrijke oplossingsrichtingen		2018				
4.2.3		Toetsing van primaire keringen met het nieuwe wettelijke toetsingsinstrumentarium		2023				
4.2.4		Vorbereiding uitvoering dijkversterkingsprojecten		vanaf 2020				
4.2.5		Start uitvoering dijkversterkingsprojecten		vanaf 2020				
4.2.6		Pilot aanleg groene dijk	1 km	2020				
4.3.2	Boezemkaden	Uitvoeren verbeterwerken stabiliteit boezemkaden direct na afkeuring		2021				
		Winschoterdiep / Pekel Aa		2019				
		Drents Diep		2019				
		Tusschenklappen		2020				
4.3.4		Voorstel norm voor de overige regionale keringen		2023				

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2018	2019	2020	2021
4.4.1	Lokale keringen	Samen met provincies vaststellen eisenpakket voor de lokale keringen		2018	■			
4.5.1	Op hoogte brengen van de boezemkaden	Masterplan Kaden (MK): Duurswold	15 km	2019	■	■		
4.5.2		MK: Drentsche Aa	7 km	2019	■	■		
4.5.3		MK: Hunze	10 km	2019	■	■		
4.5.4		MK: Oldambt-Fielmel	5 km	2019	■	■		
4.5.5		MK: Eemskanaal en Dollard (EKD) boezem	10 km	2019	■	■		
4.6.2	Bergingsgebieden	Inrichting noodbergingsgebied Meerstad	1 mln. m3	2021	■	■	■	■
4.7.1	Vasthouden bovenstrooms	Water vasthouden in beekherstelprojecten in de Ruiten Aa	450.000 m3	2020	■	■	■	
4.7.2		Water vasthouden in beekherstelprojecten in de Drentsche Aa	400.000 m3	2021	■	■	■	■
4.7.3		Water vasthouden in de beekherstelprojecten in de Hunze	450.000 m3	2021	■	■	■	■
4.7.4		Zoeken naar ruimte voor resterende wateropgave in Westerwolde	1.1 mln. m3	2021	■	■	■	■

Programma voldoende water

Beleidsdoel

We zorgen voor voldoende water, nu en in de toekomst, zowel in droge als in natte perioden.

De zorg voor voldoende water betekent dat wij streven naar een optimaal waterbeheer voor de functies in ons gebied. Bij de vaststelling van de gewenste waterpeilen, maken we een zorgvuldige afweging van de belangen van de diverse functies. In natte perioden voeren we water af, in droge perioden zorgen we indien mogelijk voor voldoende water. We zorgen er voor dat de wateroverlast beperkt blijft tot het afgesproken, aanvaardbare niveau. Wij voorkomen wateroverlast door bodemdaling en we geven op proactieve wijze advies aan gemeenten om wateroverlast in stedelijk gebied zoveel mogelijk te voorkomen. We onderhouden de watergangen zodanig dat de aan- en afvoerfunctie van de watergangen gegarandeerd blijft en houden daarbij zoveel mogelijk rekening met de ontwikkeling en het behoud van natuurwaarden en ecologische belangen. Tevens zorgen we voor voldoende waterdiepte voor de scheepvaart.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn de inundatieknelpunten opgelost. We hebben een werkwijze voor de omgang met veenoxidatiegebieden, we hebben vastgesteld hoe we omgaan met functie volgt peil in de beekdalen van Drenthe en we hebben met het Rijk, de provincies en de gebruikers afspraken gemaakt over de beschikbaarheid van water in droge perioden (voorzieningenniveau).

Het programma voldoende water is in negen thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van voldoende water te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2018	2019	2020	2021
5.1.5	Afstemming peilen op functies	Oplossing van de resterende 180 ha inundatieknelpunten	180 ha	2020				
5.2.3	Wateroverlast door veenoxidatie	Peilbesluiten in veenoxidatie aandachtsgebieden opstellen		2019				
5.3.1	Wateroverlast door gas- en zoutwinning	Uitvoering maatregelen Zuidlaardemeer/Drents Diep		2021				
5.3.3		Update noodzakelijke maatregelen gas- en zoutwinning		2021				
5.4.1	Wateroverlast stedelijk gebied	Samen met de gemeenten noodzakelijke maatregelen uitvoeren in het stedelijk gebied		2021				
5.5.2	Droogte in de zomer / wateraanvoer	Flexibel peilbeheer toepassen in nieuwe woonwijken en nieuwe meren		2021				
5.5.3		Bepalen van waterconserveringsmaatregelen op onder andere het Drents Plateau		2019				
5.5.4		Stimuleren waterconserveringsmaatregelen		2021				
5.5.5		Vaststellen voorzieningenniveau voor wateraanvoer door het waterschap		2021				
5.5.6		Stimuleren van efficiënt watergebruik en verminderen watervraag		2021				
5.5.7		Optimaliseren interne waterverdeling en eventueel aanpassing van infrastructuur		2021				
5.5.8		Ontwikkelen van beleid voor nieuwe (industriële) gebruikers van zoet water		2021				

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2018	2019	2020	2021
5.6.1	Verdroogde natuurgebieden	Bepalen mogelijkheden versnelling aanpak verdroogde gebieden door waterschap	2021		■	■	■	■
5.6.2		Uitvoering van de restantopgave Natuurnetwerk Nederland (NNN) voor Groningen	2021		■	■	■	■
5.6.3		Uitvoering van een deel van de verdrogingsmaatregelen binnen Natura 2000 Drentsche Aa	2019		■	■		
5.6.4		Opstellen inrichtingsplan voor verdrogingsopgave Oosterbos Emmen	2018		■			
5.7.1	Natura 2000	Uitvoering revitalisering rietoevers Zuidlaardermeer (zie KRW-maatregel)	2021			■	■	■
5.7.2		Uitvoering van beekboderverhoging Loonediep/Taarlose diep, deel van Zeegserloopje en Anloërdiepje (zie KRW maatregel)	2021		■	■	■	■
5.8.1	Grondwater	Samen met provincies een nota grondwaterbeheer opstellen met daarin: - beschrijving van de visie (doelen/ambitie) op het beheer van het grondwatersysteem - afspraken met provincies over samenwerking - inventarisatie van problemen die op korte termijn moeten worden aangepakt - concrete acties om die problemen op te lossen			■			
5.10.1	Onderhoud watergangen en vaarwegen	Toetsing/herziening status van watergangen en sloten (schouw)	2020		■	■	■	■

Programma schoon en ecologisch gezond water

Beleidsdoel

We zorgen voor schoon en ecologisch gezond water, waarin systeemspecifieke dieren en planten voorkomen.

De zorg voor ecologisch gezond water omvat een grote diversiteit aan watertypen. Dit zijn allereerst de grotere beken, kanalen en meren, waarvoor binnen de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen en maatregelen zijn opgesteld. Daarnaast betreft dit zwemwater en ook het stelsel van kleinere watergangen voor de aan- en afvoer van water. Wij geven als waterschap advies aan gemeenten over stedelijke wateren en we adviseren de provincie over de zwemwaterkwaliteit. Voor ecologisch gezonde wateren zijn vooral de hydromorfologische inrichting en de fysisch-chemische samenstelling van het water van belang. Wij zorgen voor de zuivering van rioolwater. De kwaliteit van het gezuiverde water, dat op oppervlaktewater wordt geloosd, voldoet aan de wettelijke normen.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn de inrichtingsmaatregelen voor de KRW voor 80% gereed. We zien een duidelijke verbetering van de waterkwaliteit, de gewasbeschermingsmiddelen laten alleen nog incidentele overschrijdingen zien, de zwemwateren hebben een goede bacteriologische kwaliteit, de zuiveringen dragen bij aan het behalen van de waterkwaliteitsdoelen en op een aantal locaties leveren we indien dit economisch rendabel is energie of produceren we grondstoffen.

Het programma schoon en ecologisch gezond water is in negentien thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van schoon en ecologisch gezond water te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2018	2019	2020	2021
6.1.2	Kaderrichtlijn water (KRW)	Tussentijdse evaluatie toestand en doelbereik		2018	█			
6.1.3		Status van het nieuwe Woldmeer (al dan niet KRW-waterlichaam beoordelen)		2018	█			
6.1.4		Vaststellen nieuw maatregelplan voor Stroomgebiedsbeheerplan 2022-2027		2021		█	█	█
6.2.1	Herstel van de beek	Westerwoldse Aa hermeandering	15 km	2019	█	█		
6.2.2		Drentsche Aa hermeandering Drentsche Aa beekboderverhoging	4 km 3 stuks	2021	█	█	█	█
6.2.3		Hunze hermeandering	17 km	2021	█	█	█	█
6.3.1	Natuurvriendelijke oevers (NVO) in kanalen	NVO: Kanalen Westerwolde (12 km waarvan 3,5 km gereed)	8,5 km	2016-2021	█	█	█	█
6.3.3		NVO: Kanalen Oldambt (7,5 km waarvan 5 km gereed)	2,5 km	2016-2021	█	█	█	█
6.3.4		NVO: Kanalen Duurswold	2,7 km	2016-2021	█	█	█	█
6.3.5		NVO: Kanalen Hunze/Veenkoloniën	8 km	2016-2021	█	█	█	█
6.3.6		NVO: Noord-Willemskanaal	3 km	2016-2021	█	█	█	█

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Acties beheerprogramma 2016-2021		2018	2019	2020	2021
			Volume	Gereed				
6.4.2	Herstel van meren	Opstellen herstelplan Hondshalstermeer		2018	■			
6.4.3		Opstellen inrichtingsplan Zuidlaardermeer		2019	■	■		
6.4.4		Inrichting rietoevers Zuidlaardermeer		2021		■	■	■
6.4.5		Inrichting moeraszone Wolfsbarge II bij het Zuidlaardermeer		2021			■	■
6.5.2	Vismigratie	Realisering vispassages Westerwolde	8 stuks	2018	■			
6.5.3		Realisering vispassages Drentsche Aa	2 stuks	2021	■	■	■	■
6.5.4		Realisering vispassages Hunze	7 stuks	2021	■	■	■	■
6.6.1	Nutriënten	Bepalen noodzaak maatregelen reductie fosfaat-nalevering uit de bodem in Drentsche Aa en Hunze		2019	■	■		
6.6.2		Bepalen van noodzaak eventuele verdere fosfaatreductie in kanaal Fiemel		2018	■			
6.8.1	Gewasbeschermingsmiddelen	Monitoring gewasbeschermingsmiddelen op KRW-meetpunten		2021	■	■	■	■
6.8.2		Maatregelen in Glastuinbouwgebieden samen met LTO Glaskracht		2021	■	■	■	■
6.8.3		Waar mogelijk faciliteren we de aanleg van akkerranden		2021	■	■	■	■
6.10.1	Verzilting	Bepalen eventuele aanpassing meetlocatie of norm bij overschrijdingen		2018	■			
6.10.2		Bepalen effect vermindering van doorspoeling op zoutgehalte en ecologie		2021	■	■	■	■
6.11.1	Vergunningverlening, toezicht en handhaving	Actualiseren beleidsnota vergunningverlening en handhaving op basis van nieuwe Omgevingswet		2020	■	■	■	
6.13.2		Opheffen van de rwzi Scheve Klap en aansluiten op de rwzi Delfzijl		2020		■	■	
6.13.3		Doorvertaling van landelijk beleid naar mogelijke maatregelen terugdringing emissie van microverontreinigingen		2018	■			
6.13.4		Verdere ontwikkeling van de rwzi als grondstoffenfabriek voor fosfaat en stikstof		2021		■	■	■
6.13.5		Optimaliseren van de energieproductiemix (elektriciteit/gas) bij de rwzi's		2019		■		
6.14.1	Visstandbeheer	Opstellen regionaal aalbeheerplan		2019	■	■		
6.15.1	Exoten	Rapportage van verspreiding en effecten op KRW-doelstellingen van de Gevlekte Amerikaanse Rivierkrekel		2020	■	■	■	
6.16.1	Drinkwateronttrekking Drentsche Aa	Uitvoeren afgesproken maatregelen uit Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewateronttrekking Drentsche Aa		2021	■	■	■	■
6.17.1	Zwemwater	Bepalen maatregelen ter verbetering van bacteriologische waterkwaliteit		2021	■	■	■	■
6.17.2		Uitbreiden monitoring zwemwateren met blauwalgen		2021	■	■	■	■
6.17.3		Ondersteunen onderzoek zwemwater/blauwalgenproblematiek		2021	■	■	■	■
6.18.1	Overige wateren inclusief stedelijk water	Samen met gemeenten vaststellen voor welke stedelijke wateren een streefbeeld en maatregelenpakket wordt opgesteld		2018	■			
6.19.1	Waterketen	Opstelling integrale afvalwaterbeleidsplannen		2019	■	■		
6.19.2		Invoering integraal meet- en monitoringssysteem		2019	■	■		

Programma water en ruimtelijke ordening

Beleidsdoel

We zorgen voor een optimale afstemming tussen water en ruimtelijke ordening en borgen daarbij dat water een meesturende rol heeft in de ruimtelijke ordening.

Ruimtelijke ordening en waterbeheer hebben grote invloed op elkaar. Vroeger moest het water zich aanpassen aan de eisen van de ruimtelijke ordening en de diverse gebruiksfuncties zo goed mogelijk faciliteren. Recente waterproblemen toonden aan dat we wateropgaven niet meer alleen met technische ingrepen kunnen oplossen, maar dat we meer en meer van natuurlijke processen gebruik moeten maken. Dat vraagt echter om ruimte. Bovendien is het onverstandig om zonder meer ruimtelijke bestemmingen te plannen, die op het gebied van waterbeheer niet toekomstbestendig zijn en op een later tijdstip tot extra maatschappelijke ingrepen en kosten leiden. Daarnaast biedt de combinatie met water kansen voor andere maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld recreatie en toerisme. Kortom, water stelt eisen en beperkingen aan de ruimtelijke inrichting, maar biedt aan de andere kant ook mogelijkheden. Om dat bij de ontwikkeling van ruimtelijke visies en plannen goed tot zijn recht te laten komen, is een vroegtijdige, meedenkende en toetsende benadering vanuit het waterschap en samenwerking met provincie en gemeente essentieel. Door de OESO is onlangs een rapport over het waterbeheer in Nederland uitgebracht waarbij ook gewezen is op versterking van de relaties tussen water, landgebruik en ruimtelijke ordening (o.a. integrale gebiedsgerichte aanpak). De door de OESO gesignaleerde versterking van de relaties tussen water, ruimtelijke ordening en landgebruik onderschrijven wij en daar willen we in de praktijk ook naar handelen.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn we vroegtijdig betrokken bij alle ruimtelijke ontwikkelingen en keuzen die relevant voor ons zijn. Klimaatbestendigheid en waterveiligheid zijn volwaardig ingebed in alle ruimtelijke visies en plannen die ons beheergebied raken. Tevens is er samen met de provincies bepaald in welke situaties we het principe van functie volgt peil hanteren in plaats van peil volgt functie.

Het programma water en ruimtelijke ordening is in twee thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van water en ruimtelijke ordening te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2018	2019	2020	2021
7.1.1	Prominentere rol voor water	Samen met gemeenten en provincie uitwerken beleid voor ruimtelijke adaptatie conform afspraken uit Deltaprogramma	2020					
7.1.2		Intensivering van ons relatiebeheer met provincies en gemeenten om een vroegtijdige, kansen scheppende en optimale afstemming tussen water en ruimtelijke ordening-functies te realiseren	2021					
7.2.1	Houdbaarheid "peil volgt functie"	Samen met de provincies werken we een strategie uit ten aanzien van de discussie 'peil volgt functie – functie volgt peil'	2018					

Kosten per programma op kostensoort

(bedragen x € 1.000)

	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Veiligheid				
Kapitaallasten	5.015	4.821	4.728	4.587
Personeelslasten	1.603	1.640	1.677	1.716
Overige lasten/baten	5.355	5.456	5.557	5.650
Totaal	11.973	11.917	11.962	11.953
Watersystemen				
Kapitaallasten	15.445	15.423	14.798	14.020
Personeelslasten	14.051	14.365	14.689	15.021
Overige lasten/baten	24.885	25.154	25.441	25.984
Totaal	54.381	54.942	54.928	55.025
Organisatie				
Kapitaallasten	1.356	1.597	1.666	1.695
Personeelslasten	10.385	10.632	10.863	11.099
Overige lasten/baten	12.620	11.790	11.671	11.919
	24.361	24.019	24.200	24.713
waarvan doorberekend	5.523	5.670	5.747	5.828
Totaal	18.838	18.349	18.453	18.885
Totaal programma's	85.192	85.208	85.343	85.863
Inzet reserves	-1.875	-1.290	-1.175	-1.250
	83.317	83.918	84.168	84.613

Investeringsuitgaven per programma

(bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020	2021
Veiligheid	4.587	5.807	4.345	890
Watersystemen	18.039	17.544	20.609	15.586
Organisatie	2.815	1.445	1.175	555
Totaal	25.441	24.796	26.129	17.031

In bijlage I (het meerjareninvesteringschema 2018 – 2021) staan alle geplande investeringen.

HOOFDSTUK 2. Beschouwingen bij de meerjarenraming 2018 – 2021

Hoofdstuk 2 van de meerjarenraming is onderverdeeld in een aantal paragrafen die deels zijn voorgeschreven in het Waterschapsbesluit. De volgende onderwerpen worden behandeld.

- A. Ontwikkelingen
- B. Uitgangspunten en normen
- C. De meerjarenraming 2018 - 2021 in cijfers
- D. De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen
- E. Weerstandsvermogen
- F. Risicoparagraaf
- G. Investeringsprogramma
- H. Financiering

A. Ontwikkelingen (financieel)

Algemeen

Het economisch herstel in Nederland houdt de komende jaren aan. Volgens het Centraal Economisch Plan (CEP), van het voorjaar 2017, groeit de economie in de periode van 2018 - 2021 met gemiddeld 1,7%. Een gelijk opgaande groei van werkgelegenheid en arbeidsaanbod zorgt voor een stabiele werkloosheid van 4,7%. De rente en inflatie lopen licht op, maar blijven laag. De overheidsbegroting komt uit op een EMU-overschot van 1,3% in 2021 en een schuld die afneemt naar 47% van het BBP.

De lastenstijging de komende jaren is bij ons naar verwachting laag; gemiddeld 0,2%. Dit komt niet alleen door de hiervoor genoemde gunstige externe ontwikkelingen. We zijn ook zelf bezig. Goede dingen doen, tegen lage kosten en samenwerking blijven zoeken. Hiermee geven we de uitvoering van het coalitieakkoord verder vorm.

Coalitieakkoord

Vanuit het coalitieakkoord is een aantal zaken intussen in gang gezet en zijn de eerste resultaten zichtbaar. Zie bijvoorbeeld dierenwelzijn, communicatie, energie, herziene slib- en zuiveringsstrategie en stedelijk waterbeheer. Maar ook de samenwerking in de waterketen krijgt verder vorm.

In de jaarbegrotingen en de tussenrapportages geven we concreter aan wat de voortgang van het coalitieakkoord is.

EMU-saldo

Voor 2017 wordt als landelijk EMU-saldo een overschot verwacht van 0,5%. In het CEP 2017 van het CBS wordt voor 2018 een verdere verbetering van het EMU-saldo verwacht tot 0,8% positief. Het aandeel van de decentrale overheden (gemeenten, provincies en waterschappen) hierin is niet aangegeven. Door de kabinetsformatie is onduidelijk welke doelstelling het nieuwe kabinet zal nastreven. Het groei- en stabiliteitspact van de Europese Unie gaat ervan uit dat alle leden streven naar een EMU-saldo van om en nabij nul. Het is reëel te verwachten dat het nieuwe kabinet hier ook naar zal streven.

De decentrale overheden (provincies, gemeenten en waterschappen) moeten – naar evenredigheid – bijdragen in het EMU-saldo. Momenteel bedraagt het toegestane EMU-saldo voor decentrale overheden -0,3%. Een aandeel van de waterschappen hierin is niet afgesproken. Op basis van

afspraken in het recente verleden bedraagt het aandeel -0,06%. Hieruit is voor ons waterschap een "referentiewaarde" te herleiden.

Ter informatie treft u hierna het verloop van ons EMU-saldo voor de jaren 2018 – 2021 op basis van deze meerjarenraming.

Verloop EMU-saldo

(bedragen x € 1000,-)

	2018	2019	2020	2021
EMU exploitatiesaldo	- 2.931	- 2.298	- 2.144	- 2.178
Investerings	- 15.000	- 15.000	- 15.000	- 15.000
Afschrijvingen	17.811	17.948	17.428	16.653
Invloed voorzieningen	580	580	580	580
EMU saldo	460	1.1230	864	55
referentiewaarde	-15.000	-15.000	-15.000	-15.000

Ons waterschap heeft in structurele zin een positief EMU-saldo. Dit komt vooral doordat we jaarlijks meer afschrijven dan investeren. Dit als gevolg van de in het verleden gerealiseerde hoge investeringsvolumes (tot € 40 miljoen per jaar) door met name investeringen in onze zuiveringen. De referentiewaarde geeft aan wat voor ons waterschap het toegestane EMU-saldo is. Deze waarde wordt door de Unie van Waterschappen voor alle waterschappen berekend op basis van het toegestane EMU-saldo voor de sector (-0,06%). Landelijk wordt niet gestuurd op de referentiewaarde per waterschap, maar deze waarde geeft wel goed weer waar we als waterschap "staan".

B. Uitgangspunten en normen

Uitgangspunten voor de MJR 2018 – 2021 zijn de volgende door het algemeen bestuur vastgestelde documenten:

- de meerjarenraming van vorig jaar: de MJR 2017 – 2020 (AB juni 2016)
- de begroting 2017 (AB november 2016)
- het beheerprogramma 2016 - 2021
- het coalitieakkoord 2015 - 2019

In financieel opzicht is de centrale gedachte bij deze documenten de lastenstijging te beperken en schommelingen in tarieven tegen te gaan. Hiervoor worden vooral de beschikbare algemene reserves variabel ingezet.

Voor de berekeningen van de jaarschijven 2018 – 2021 zijn de hieronder genoemde normen gehanteerd.

Kapitaallasten

De kapitaallasten in de MJR zijn gebaseerd op een investeringsvolume van € 15 miljoen per jaar. Het renteomslagpercentage is 3,0%. De verwachting is dat de rente de komende jaren licht zal stijgen. In de als bijlage opgenomen MJI 2018 – 2021 staat de werkvoorraad aan investeringsuitgaven per jaar gepland.

Personeelslasten

Formatie

De formatie is gehandhaafd op 317,5 FTE conform SPP III. Deze formatie gaat uit van een minimale formatieve opzet.

Loonkosten

In de MJR is gerekend met 2,5% stijging van de loonsom per jaar. Met dit percentage kunnen naar verwachting reguliere ontwikkelingen, zoals de prestatietoeslag (voorheen uitloopregels), aanpassingen in de sociale lasten (o.a. zorg- en pensioenpremies) en de verhoging van de salarissen (cao-uitkomsten) worden betaald.

De ontwikkeling van de pensioenpremies blijft onzeker. Het ABP heeft de pensioenpremies voor 2017 verhoogd. De algemene verwachting was dat de pensioenpremie na 2017 nog verder zal stijgen. Bepalend voor de pensioenpremies is de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad geeft de verhouding aan tussen bezittingen en (toekomstige) pensioenverplichtingen van het ABP. De dekkingsgraad is per 31 maart 2017 94%. De beleidsdekkingsgraad is de afgelopen maanden gestegen. De kritische grens van 88% is niet meer in beeld. Het "afstempelen" van pensioenen lijkt de komende jaren niet meer aan de orde. In hoeverre deze recente ontwikkelingen van invloed zijn op een eventuele verdere stijging van de pensioenpremies na 2017 is nog niet bekend.

Prijzen

Over het algemeen volgen wij de ramingen van het Centraal Planbureau (CPB) ten aanzien van de prijsontwikkelingen. Dit voorjaar heeft het CPB het Centraal Economisch Plan (CEP) uitgebracht. De verwachte prijsstijging bedraagt, gemiddeld over de hele periode, 1,5% per jaar. Hiermee is in deze MJR gerekend.

Dividendopbrengst Nederlandse Waterschapsbank (NWB)

Tot en met 2011 keerde de NWB jaarlijks een dividenduitkering uit van ca. € 1,4 miljoen. Door strengere internationale eisen gesteld aan banken, werd de NWB verplicht een hoger eigen vermogen aan te houden.

De dividenduitkering zal worden hervat zodra de NWB Bank voldoet aan de eisen van de leverage ratio (verhouding balanstotaal en het eigen vermogen). Op 23 november 2016 publiceerde de Europese Commissie (EC) voorstellen met wijzigingen in de berekeningswijze van de leverage ratio voor public development credit institutions. NWB Bank ziet haar business model van promotional bank bevestigd in de definitie voor public development credit institutions, maar om juridisch te kwalificeren dient een aantal elementen van de definitie aangescherpt te worden. De huidige verwachting is dat niet eerder dan tegen het einde van dit jaar besluitvorming t.a.v. de voorstellen is te verwachten. De aangepaste berekeningswijze zou de leverage ratio van NWB Bank naar een niveau ruim boven de minimale eis brengen. Onze verwachting is dat in 2019 weer dividend wordt uitgekeerd (over de winst van het jaar 2018). Voorlopig is ingaande 2019 een dividenduitkering geraamd van € 1 miljoen.

C. De meerjarenraming 2018 – 2021 in cijfers

C1. Uitkomsten meerjarenraming

Een van de uitgangspunten bij het opstellen van de MJR is te proberen een lage, maar vooral stabiele lastenontwikkeling te realiseren. Lastenontwikkelingen per taak worden bepaald door gerealiseerde investeringen en benutte kansen. Die lopen per taak niet gelijk op. Het merendeel van onze investeringen wordt voor de taak watersysteembeheer gemaakt. Als gevolg hiervan loopt de lastenontwikkeling per taak uiteen.

Evenals de vorige MJR is het ook deze MJR mogelijk de lastenstijging voor de taak watersysteembeheer constant te houden op 2% met inzet van de algemene reserve. De taak zuiveringsbeheer geeft jaarlijks een daling.

Lastenontwikkeling in procenten (met inzet reserves)

	2018	2019	2020	2021
Totaal	-0,7%	0,7%	0,3%	0,5%
Per taak				
- Watersysteembeheer	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
- Zuiveringsbeheer	-3,5%	-0,7%	-1,7 %	-1,2%

Het coalitieakkoord streeft onder andere een geleidelijke lastenontwikkeling na. We streven ernaar de stijging te beperken tot het inflatieniveau.

In deze meerjarenperiode zitten we onder het verwachte inflatieniveau. Gemiddeld stijgen de lasten met 0,2% per jaar.

Met het inzetten van de algemene reserve kan de lastenstijging bij het watersysteembeheer stabiel op 2% gehandhaafd worden, evenals in de MJR van vorig jaar. Aan het eind van 2021 bedraagt de stand van de algemene reserve nog € 2,8 miljoen. Dit is € 1,3 miljoen meer dan het minimumniveau van € 1,5 miljoen, zie de paragraaf weerstandsvermogen en de risicoparagraaf.

Hierbij wordt nog opgemerkt dat de huidige discussie over het verwijderen van medicijnresten, op termijn kan leiden tot een kostenverhoging van de taak zuiveringsbeheer.

In de cijfers hieronder wordt de ontwikkeling van de meerjarenraming op kostensoorten weergegeven, gevolgd door een globale toelichting.

Meerjarenraming naar kosten- en opbrengstesoorten

(bedragen x € 1.000)

kostensoort	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021
kapitaallasten	24.540	24.591	23.990	23.146
personeelslasten	25.019	25.633	26.262	26.906
goederen en diensten door derden	38.555	38.801	38.859	39.499
toevoeging aan voorzieningen	580	580	580	580
onvoorzien	106	106	107	107
totaal lasten	88.800	89.711	89.798	90.238
batens	-2.552	-3.495	-3.486	-3.447
onttrekking bestemmingsreserves	-1.056	-1.008	-969	-928
netto lasten	85.192	85.208	85.343	85.863
inzet reserves	-1.875	-1.290	-1.175	-1.250
te dekken door watersysteem- en zuiveringsheffing	83.317	83.918	84.168	84.613
stijging (absoluut)	-595	601	250	445
stijging (in procenten)	-0,7%	0,7%	0,3%	0,5%

Belangrijke wijzigingen die in deze cijferopstelling zijn verwerkt:

- Uitgangspunt is dat per 1 januari 2018 het Noordelijk Belastingkantoor (NBK) een feit is. Dit kantoor bestaat uit Hefpunt en de afdeling belastingen van de gemeente Groningen. De ten laste van ons waterschap komende transitiekosten (€ 1.040.000,-) hebben we gespreid over 2017, 2018 en 2019 in de MJR verwerkt. De verwachting is dat eind 2019 geen transitiekosten meer in rekening hoeven te worden gebracht. Vanaf 2018 gaan we ervan uit dat onze structurele bijdrage aan het NBK € 284.000,- lager is dan onze bijdrage aan Hefpunt.
- Vanaf 2018 wordt gerekend met een (plafond)bedrag van € 4,8 miljoen voor de eindverwerking van slib gezamenlijk met Noorderzijlvest. Met dit bedrag is in de aanbesteding slib eindverwerking gerekend. Dit is een voorlopige besparing ten opzichte van de huidige verwerkingskosten in 2017 van € 0,8 miljoen. Voor ons betekent dit een besparing van € 344.000,- o.b.v. de verdeelsleutel van 43% van het totaal. In de MJR 2017-2020 was met ingang van 2018 een bedrag opgenomen van € 3,9 miljoen voor de eindverwerking van slib. We zijn er toen van uitgegaan dat we het slib via een alternatieve route zouden kunnen afzetten. Inmiddels is gebleken dat dit geen begaanbare weg is. Het voordeel is in de huidige MJR in totaal € 0,8 miljoen lager ingeschat t.o.v. de vorige MJR.
- Voor het grensoverschrijdend afvalwater (GOAW) naar het gebied van het waterschap Vechtstromen is voor de periode 2012 t/m 2016 een vast bedrag overeengekomen van € 58,-

per ve. Recentelijk is met Vechtstromen overeengekomen dat vanaf 2017 wordt verrekend op basis van het jaarlijkse zuiveringstarief van Vechtstromen. Het tarief voor 2017 bedraagt € 50,24 per ve. De verwachting is dat het tarief voor 2018 ook rond de € 50,- zal bedragen. Jaarlijks wordt ca. 25.000 ve voor ons gezuiverd door Vechtstromen. Het voordeel bedraagt € 194.000,-.

- Voor het 10 puntenplan Nutriënten en Gewasbeschermingsmiddelen (GBM) is vanaf 2018 jaarlijks een bedrag geraamd van € 80.000,-. Dit voor analyses van GBM en nutriënten ter begeleiding van toezicht. Daarnaast worden twee fte voor de komende twee jaar additioneel toegevoegd ten behoeve van de handhaving. Indien dit tot een succesvol resultaat leidt wordt dit structureel. De financiering van de eerste twee jaar vindt plaats binnen de bestaande personele begroting.
- Totaal is voor de hele meerjarenperiode € 5,5 miljoen aan algemene reserves ingezet om de lastenstijging te beperken.

C2. Lastenontwikkeling in perspectief

Een van de uitkomsten van het Bestuursakkoord Water (BAW) uit 2011 is dat de ontwikkeling van de lokale lasten in beeld gebracht moet worden. Het doel hiervan is te volgen of de waterschappen de verwachte doelmatigheidswinst in 2020 realiseren en of de waterschappen inderdaad een gematigde lastenontwikkeling kennen.

Landelijk is afgesproken dat de lasten per waterschap vanaf 2010 maximaal met 2,7% exclusief inflatie per jaar mogen stijgen. Dit percentage is een gemiddelde. Dit percentage is in 2014 verlaagd naar 2,5%. Met deze 2,5% moet elk waterschap de kosten van de MURA, de HWBP, de KRW en WB21 opgaven en overige ontwikkelingen betalen. In de 2,5% is opgenomen de gerealiseerde besparingen in bijvoorbeeld de afvalwaterketen. Daarnaast mogen de lokale lasten stijgen met de reguliere loon- en prijsstijgingen. Bij een loon- en prijsstijging van gemiddeld 2% bedraagt de totale lokale lastenstijging hiermee ongeveer 4,5% per jaar.

Zolang de lastenstijging onder de afgesproken 2,5% (excl. inflatie) per jaar blijft voldoet het waterschap aan de norm. Als alle waterschappen aan de norm voldoen hebben we als collectief de afgesproken doelmatigheidswinst in 2020 gerealiseerd.

De landelijke trend is dat we als waterschappen ruim onder de toegestane lastenontwikkeling blijven. Met een gemiddelde lastenstijging van ongeveer 0,2% voldoen wij ruimschoots aan deze norm.

C3. Inzet reserves

De omvang van de algemene reserves per 1 januari 2018 is als volgt:

Taak	Stand per 1 januari 2018 (incl. VJR 2017)	Minimum omvang (basis: risico- inventarisatie)	Meer t.o.v. Minimumomvang
Watersysteembeheer	8.336.000	1.474.000	6.862.000
Zuiveringsbeheer	1.634.000	579.000	1.055.000
Totalen	9.970.000	2.053.000	7.917.000

Omvang risico's

Op basis van de recente actualisatie van de risico-inventarisatie is de minimale omvang van de reservepositie vastgesteld op rond € 2 miljoen. Zie verder de toelichting bij de risicoparagraaf.

Watersysteembeheer

Door de voordelige uitkomst van de jaarrekening 2016 is voldoende algemene reserve aanwezig om, tot en met 2021, de lastenstijging te egaliseren op 2% per jaar. Het beleid is al een aantal jaren om de tariefstijging van het watersysteembeheer te egaliseren door inzet van de algemene reserve.

De algemene reserve wordt hiervoor ingezet tot de minimumomvang. In deze meerjarenperiode wordt in totaal € 5,5 miljoen aan reserves ingezet. Eind 2021 resteert nog € 2,8 miljoen aan algemene reserve. Dit is € 1,3 miljoen boven de minimumomvang.

Zuiveringsbeheer

De stand van de algemene reserve zuiveringsbeheer is, na een aantal jaren een negatieve stand, inmiddels weer boven de minimumomvang. In ons Financieel Statuut is opgenomen dat de algemene reserve maximaal 10% van de omvang van de taak mag bedragen. Is de algemene reserve hoger dan de maximumomvang dan wordt het "overschot" in vier gelijke delen teruggegeven aan de belastingbetalers door het verlagen van de tarieven. De maximumomvang voor zuiveringsbeheer bedraagt rond € 4 miljoen. De stand van € 1,6 miljoen ligt derhalve nog onder het maximum.

D. De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen

In november 2013 is de kostentoedelingsverordening watersysteembeheer voor het laatst herzien. Op dit moment, bij de huidige kostentoedelingsverordening, ziet de verdeling over de categorieën er als volgt uit:

Categorie:	
Ingezetenen	29%
Gebouwd	49,6%
Ongebouwd	21,2%
Natuur	0,2%

In 2018 maken we een nieuwe kostentoedelingsverordening voor de watersysteemheffing. Daardoor kan het kostenaandeel van de verschillende belastingcategorieën wijzigen en daarmee ook de belastingtarieven vanaf 2019.

Voor het zuiveringsbeheer worden de kosten verdeeld op basis van het aantal vervuilingseenheden.

Eenheden

Voor het bepalen van de tarieven zijn niet alleen de kosten van belang ook de heffingsmaatstaven (het noemereffect) spelen een rol.

In deze MJR is voor de watersysteemheffing gebouwd uitgegaan van het jaarlijks stijgen van de WOZ-waarde van 2%.

Gerekend is met de volgende eenheden:

		2017	2018	2019	2020	2021
Watersysteemheffing	Maatstaf					
Ingezetenen	Hoofdbewoner	178.450	178.735	178.835	178.935	179.035
Gebouwd (basis)	WOZ-waarde	€ 39,9 mrd	€ 41,3 mrd	€ 42,1 mrd	€ 43,0 mrd	€ 43.8 mrd
Gebouwd (buitendijks)	WOZ-waarde	€ 29 mln	€ 30 mln	€ 31 mln	€ 31 mln	€ 32 mln
Ongebouwd (basis)	Hectare	135.330	135.330	135.205	135.080	134.955
Ongebouwd wegen	Hectare	9.010	8.900	8.900	8.900	8.900
Ongebouwd (buitendijks)	Hectare	165	225	225	225	225
Natuur	Hectare	33.790	33.790	33.790	33.790	33.790
Verontreinigingsheffing	VE	4.500	4.750	4.750	4.750	4.750
Zuiveringsheffing	VE	541.150	538.650	538.850	539.100	539.350

Opmerking

Het aantal ingezetenen is niet gelijk aan het aantal inwoners van ons beheergebied. Dit kan betekenen dat ondanks een bevolkingskrimp een lichte stijging van het aantal ingezetenen (vooral meer eenpersoonshuishoudens) mogelijk is.

Belastingtarieven 2018 - 2021

We gaan uit van het voortzetten van de ingezette koers van kostenbeheersing.

De beeldvorming van het waterschap wordt voor een deel bepaald door de ontwikkeling van de tarieven. Grote schommelingen in de tariefontwikkeling zijn niet gewenst.

Onderkend moet wel worden dat we op met name de noemereffecten geen invloed hebben.

Hierna worden per taak de kostenontwikkelingen en de tariefontwikkelingen tot en met 2021 aangegeven.

Meerjarenraming watersysteembeheer

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021
Netto kosten	45.823	46.083	46.839	47.787
Bedrag voor onvoorzien	57	57	58	59
Kosten kwijtschelding	712	712	712	712
Onttrekking bestemmingsreserves	-1.058	-1.008	-969	-928
Netto lasten	45.536	45.844	46.640	47.630
Inzet algemene reserve	-1.875	-1.290	-1.175	-1.250
Te ontvangen belastingopbrengst	43.661	44.554	45.465	46.380
Stijging in procenten	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%

Tarieven 2017 - 2021	Tarieven 2017	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021
Watersysteemheffing:					
ingezetenen	71,17	72,30	73,73	75,05	76,49
gebouwd (basis)	0,05277%	0,05194%	0,05198%	0,05199%	0,05202%
gebouwd (buitendijks)	0,01538%	0,01495%	0,01492%	0,01468%	0,01467%
ongebouwd (basis)	56,28	57,67	58,94	60,47	61,80
ongebouwd (wegen)	111,65	114,49	117,04	120,20	122,83
ongebouwd (buitendijks)	14,75	15,05	15,37	15,68	16,02
natuur	3,33	3,32	3,37	3,34	3,40
Verontreinigingsheffing	75,93	73,62	73,05	71,79	70,88

Meerjarenraming zuiveringsbeheer

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021
Netto kosten	38.063	37.772	37.112	36.642
Bedrag voor onvoorzien	50	49	48	48
Kosten kwijtschelding	1.543	1.543	1.543	1.543
Netto lasten	39.656	39.364	38.703	38.233
Inzet algemene reserve	0	0	0	0
Te ontvangen belastingopbrengst	39.656	39.364	38.703	38.233
Daling in procenten	-3,5%	-0,7%	-1,7%	-1,2%

Tarief 2017 – 2021	Tarief 2017	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021
Zuiveringsheffing	75,93	73,62	73,05	71,79	70,88

Doordat niet iedereen in dezelfde mate voor beide taken betaalt treden verschillen op in de lastenontwikkeling per categorie belastingbetalers. Hieronder wordt dit effect in procenten aangegeven.

Effecten tarieven op voorbeeldbelastingbetalers

	2018	2019	2020	2021
Gezin met een huurhuis	-1,9%	-0,1%	-0,8%	-0,4%
Gezin met een eigen woning	-1,2%	0,6%	0,1%	0,4%
Gezin met een agrarisch bedrijf	2,1%	2,1%	2,4%	2,1%
MKB bedrijf	-1,0%	0,9%	0,5%	0,8%
Industrieel bedrijf	-2,8%	-0,5%	-1,4%	-1,0%

Bij de voorbeeldbelastingbetalers zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd (basis 2017):

Gezin met een huurhuis: 3 VE

Gezin met een eigen woning: 3 VE, WOZ-waarde € 254.000,-

Gezin met een agrarisch bedrijf: 3 VE, WOZ-waarde € 406.000,-, 80 hectare landbouwgrond

MKB bedrijf: 10 VE, WOZ-waarde € 2.030.000,-

Industrieel bedrijf: 800 VE, WOZ-waarde € 10.150.000,-

Over het algemeen volgen de tarieven de lastenontwikkeling per taak. De verschillen worden duidelijk bij onze "voorbeeld belastingbetalers".

Door veranderingen in de heffingseenheden (aantal ingezetenen, hectares ongebouwd etc.) treden onderling wel verschillen op. Hier speelt mee dat het aantal eenheden (hectares) bij ongebouwd jaarlijks afneemt. Bij de overige belastingcategorieën stijgt het aantal eenheden (WOZ-waarde, aantal ingezetenen). Bij een verlaging van het aantal eenheden, stijgt het tarief per eenheid.

Ook speelt hierin een rol dat het effect van een lager tarief bij het zuiveringsbeheer (van € 76,- in 2017 naar € 71,- in 2021) niet zwaar "meetelt" bij het agrarisch bedrijf. De belastingaanslag van een agrarisch bedrijf heeft vooral betrekking op de watersysteemheffing ongebouwd. Het deel ongebouwd van de aanslag bedraagt ca. 95% van de totale aanslag.

E. Weerstandsvermogen

De algemene reserves worden vooral gebruikt als algemeen weerstandsvermogen. Het hebben van voldoende eigen vermogen stelt ons in staat financiële tegenvallers, zoals beschreven in de risicoparagraaf, op te kunnen vangen zodra ze zich voordoen.

Uitgangspunt is de omvang van deze reserves in overeenstemming te brengen met het in ons Financieel Statuut gebruikte uitgangspunt dat de reservepositie per taak ligt binnen de bandbreedte van het vastgestelde minimum en maximum.

Al een aantal jaren is ons beleid hierop aangepast. Het handhaven van reserves op het minimaal gewenste niveau, voor de taak watersysteembeheer, is nu het uitgangspunt.

In de tabel hieronder zijn de meest actuele gegevens verwerkt. Gegevens gebaseerd op een jaarlijkse lastenstijging van 2,0% bij het watersysteembeheer en een gemiddelde lastendaling van 1,8% bij het zuiveringsbeheer. Eerst wordt de actuele stand weergegeven, daarna het verloop van de stand over de meerjarenperiode. Jaarlijks wordt bij de begroting een concreet voorstel gedaan hoe om te gaan met de algemene reserves.

Omvang reserves

Volgens deze meerjarenraming ziet het verloop van de algemene reserves er als volgt uit:

Tabel verloop algemene reserves 2018 – 2021 (per 31/12)

	2018	2019	2020	2021
Watersysteembeheer	8.336.000	6.461.000	5.171.000	3.996.000
Onttrekking/toevoeging	-1.875.000	-1.290.000	-1.175.000	-1.250.000
Saldo per 31/12	6.461.000	5.171.000	3.996.000	2.746.000
				<i>Minimum 1.474.000</i>
Zuiveringsbeheer	1.634.000	1.634.000	1.634.000	1.634.000
Onttrekking/toevoeging				
Saldo per 31/12	1.634.000	1.634.000	1.634.000	1.634.000
				<i>Minimum 579.000</i>

De stand van beide algemene reserves zijn aan het eind van deze meerjarenperiode boven het gewenste minimum niveau .

F. Risicoparagraaf

De risicoparagraaf geeft een inventarisatie van de risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie van het waterschap. De risico-inschatting is gebaseerd op subjectieve aannames, waarbij het inzicht sterk afhankelijk is van vele onzekere toekomstige factoren. Aangezien deze onzekerheden niet vooraf te kwantificeren zijn, kan er geen voorziening worden gevormd.

Het weerstandsvermogen geeft aan hoeveel financiële ruimte er is om substantiële tegenvallers op te vangen, zonder dat het beleid moet worden aangepast en/of doelstellingen niet kunnen worden gerealiseerd. De omvang van het weerstandsvermogen wordt bepaald door:

- de risico's;
- de weerstandscapaciteit (de algemene reserve).

Wij hanteren voor het identificeren en kwantificeren van bedrijfsvoeringsrisico's een systematiek die het risico uitdrukt in de kans op optreden vermenigvuldigd met het gevolg, waarbij een onderscheid wordt gemaakt naar strategische, compliance (voldoen aan wet en regelgeving) of operationele gevolgen. Daarbij wegen we, indien mogelijk en van toepassing, ook het financiële aspect mee. Met deze risicosimulatie hebben we bepaald dat het weerstandsvermogen circa € 2,1 miljoen moet zijn. De algemene reserve bedraagt ultimo 2016 ca. € 11,8 miljoen en is derhalve ruimschoots toereikend voor de gesignaleerde risico's.

Als een crisis bijvoorbeeld als gevolg van een natuurramp of een terroristische aanslag zich voordoet, is het de vraag of Hunze en Aa's aansprakelijk kan worden gesteld voor de financiële gevolgen. Het waterschap zal in dergelijke gevallen hoogst waarschijnlijk over onvoldoende weerstandsvermogen beschikken om de financiële gevolgen te kunnen dragen. De verwachting is dat het Rijk bij een grote crisis zal bijdragen. Dit is bijvoorbeeld geregeld in de Wet tegemoetkoming schade bij rampen en zware ongevallen (Wts). Deze wet geeft regels over de tegemoetkoming in schade en kosten in geval van overstromingen door zoet water, aardbevingen en andere rampen en zware ongevallen. Waterschap Hunze en Aa's houdt geen rekening met disproportionele risico's bij het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit. Indien het weerstandsvermogen ontoereikend zou zijn voor de gevolgen van risico's kan de onbenutte belastingcapaciteit ter dekking worden ingezet, dit leidt tot tariefverhoging.

De **risico's** zoals die momenteel worden gezien betreffen:

Omgevingsgerichtheid en imago

Onze omgeving stelt steeds hogere eisen aan de uitvoering van onze taken, terwijl wij in essentie een op inhoud gerichte organisatie zijn en onze kerntaken vaak een lastig te meten of ervaren langetermijneffect hebben. Hierdoor lopen wij de kans om onvoldoende te voldoen aan de eisen en verwachtingen die onze omgeving stelt. Er zal adequaat moeten worden ingespeeld op maatschappelijke ontwikkelingen en het voldoende bewust zijn van de omgeving om bijv. projecten te kunnen realiseren. Vanaf 2018 wordt de communicatie en de omgevings-gerichtheid verder verbeterd.

Beschikbaarheid van ICT / informatievoorziening

De ontwikkelingen in dit vakgebied gaan heel snel en grijpen diep in op de processen. De afhankelijkheid van ICT en van passende informatievoorziening maken de organisatie kwetsbaar. Adequate informatiebeveiliging, digitalisering en basisgegevens zijn noodzakelijk voor zekerheid in de bedrijfsvoering en het voorkomen van datalekken. Hiervoor zijn al maatregelen in uitvoering; ook de komende jaren zullen op dit gebied resultaten worden geboekt. Het uitvoeren van maatregelen “achteraf” sluiten we echter niet uit.

Beschikbaarheid van technologie

Het op de juiste wijze uitvoeren van onze kerntaken is sterk afhankelijk van technische oplossingen, van de mogelijkheid om ontwikkelingen hierin te volgen en om uitval en storingen op te vangen. Voor de komende jaren ligt er daarnaast een grote opgave voor zowel de primaire als de regionale keringen. Hiervoor is kennis, kunde en capaciteit nodig die mogelijk niet voldoende in de organisatie aanwezig is. Technisch personeel kan in deze behoefte voorzien, maar de arbeidsmarkt is gespannen en verslechtert naar verwachting verder. Deze afhankelijkheid van technologie en de geringe beschikbaarheid van technisch personeel maken ons kwetsbaar. Het waterschap geeft in de komende periode vorm en inhoud aan strategische personeelsplanning III (periode 2017-2020), met de bedoeling om goed en voldoende personeel te krijgen en te houden.

Samenwerking

We zoeken de samenwerking met andere waterschappen en met de gemeentes in ons gebied om onze doelen te realiseren. Hierdoor ontstaat een grotere bestuurlijke complexiteit én afstand tot het concrete proces. Een voorbeeld hiervan is de beoogde samenwerking in de waterketen. Indien deze onvoldoende tot stand komt, kunnen de besparingen die afgesproken zijn in het Bestuursakkoord Water niet gehaald worden. Zorgpunt hierbij is het besef van urgentie, maar ook de mogelijke wettelijke belemmeringen (zoals de btw en de vennootschapsbelasting).

Fonds Oude leidingen

Het Fonds Oude Leidingen maakt onderdeel uit van de Gemeenschappelijke Regeling met waterschap Noorderzijvest en is bedoeld voor het opruimen van oude en buiten gebruik gestelde persleidingen. Het fonds wordt gevoed via het rendement op het fonds. Het fonds wordt beheerd door Noorderzijvest. Als de omvang van het fonds ontoereikend is dragen beide waterschappen naar evenredigheid bij in de kosten.

Aanspraken op externe garantstelling door derden

Voor de garantstelling voor een lening van verbonden partijen bestaat het risico dat het waterschap wordt aangesproken. Verstrekte garantstellingen betreffen: Hefpunt en de garantstelling op het doorlopend krediet t.b.v. van de Unie van Waterschappen en de huisvesting van de Unie.

Belastingsamenwerking: Gemeenschappelijke regeling Hefpunt en Noordelijk Belastingkantoor

Het waterschap staat garant voor eventuele tekorten van Hefpunt/Noordelijk Belastingkantoor voor zover dit de begrotingspositie overschrijdt. Hefpunt/Noordelijk Belastingkantoor kent geen eigen vermogen.

Juridische procedures, schadeclaims en geschillen met aannemers

Ten tijde van het opstellen van de meerjarenraming 2018 – 2021 lopen een aantal juridische procedures en schade-claims die ertoe kunnen leiden dat het waterschap aansprakelijk wordt geacht en tot betaling van deze financiële claims over moet gaan. De verschillende zaken bevinden zich in diverse stadia van de procedure (claims, beroep of hoger beroep). De procedures hebben betrekking

op verschillende aansprakelijkheden zoals nadeelcompensatie, meerwerk of schade. Onze inschatting is, gelet op ervaringen uit het verleden, dat de procedures niet in ons nadeel zullen uitvallen.

Schade door inzet (nood)bergingsgebieden

Ondanks het feit dat ons watersysteem robuust is kan het in uitzonderlijke gevallen van extreme neerslagsituaties noodzakelijk zijn om (nood)bergingsgebieden in te zetten. In dit geval vindt er door het waterschap moedwillig een beheerste inundatie plaats van deze vooraf ingerichte gebieden. Op basis van afspraken die hierover zijn gemaakt in een schaderegeling zal de daarbij veroorzaakte schade door het waterschap vergoed moeten worden. Hiervoor is in 2010 door het dagelijks bestuur de "Beleidsregel schadevergoeding bergingsgebieden 2010" vastgesteld op grond van de door het algemeen bestuur vastgestelde "Procedureverordening schadevergoeding 2010". De keuze voor (nood)bergingsgebieden is historisch ingegeven door een kosten- batenanalyse. Geconcludeerd is destijds dat inrichting en inzet van bergingsgebieden een bedrijfseconomisch voordeliger variant is dan het bouwen van (overgedimensioneerde) gemalen. De eventueel te maken kosten voor schade is derhalve een direct gevolg van de gemaakte keuze. Hoewel het hier feitelijk om kosten van beheermaatregelen voor een adequaat waterbeheer gaat, is gezien het (onvoorspelbare) karakter van deze post ervoor gekozen deze niet jaarlijks in de begroting (en daarmee in het tarief) op te nemen, maar onderdeel te laten zijn van de risicoparagraaf en de claim op het weerstandsvermogen. Naast inzet van reguliere (nood)bergingsgebieden met een eigen vastgesteld vergoedingsregime kan het in uitzonderingssituaties noodzakelijk zijn, als de gehele capaciteit is benut, een ander gebiedsdeel aanvullend te inunderen. Gezien het feit dat dit niet is ingericht en gereguleerd met infrastructurele maatregelen, zal de schade naar verwachting hoger zijn dan bij inzet van reguliere (nood)bergingsgebieden, de kans op noodzaak tot inzet is echter vele malen kleiner.

Aardbevingen

Ten gevolge van de aardbevingen kan schade ontstaan aan de bestaande infrastructuur. Ook voor de nieuw aan te leggen infrastructuur, is het niet duidelijk welke maatregelen genomen moeten worden voor het aardbevingsbestendig bouwen. Naast een technisch risico, is er ook een financieel risico aan verbonden.

Toetsing primaire kering op aardbevingsbelasting

In 2016 hebben we een toets op de stabiliteit van de primaire kering met betrekking tot de aardbevingen uitgevoerd. De laatste stand van zaken is dat we geen schade van betekenis verwachten als gevolg van aardbevingen. We blijven het volgen maar gaan geen versterkingen op voorhand uitvoeren.

Toetsing regionale keringen

Het Masterplan Kaden zorgt ervoor dat de regionale kaden in ons beheergebied weer voldoen aan de hoogtenormen. Hiervoor is jaarlijks groot onderhoud nodig aan een deel van de kaden. De provincie Groningen heeft in 2014 de uitgangspunten voor het toetsen van de regionale keringen vastgesteld. Voor de boezemkeringen is voor het eerst een formele toetsing (zoals bij de zeedijk) gestart, waarbij naast op hoogte ook wordt getoetst op: macro- en microstabiliteit, piping/heave, bekleding en dergelijke. Op dit moment is de Eemskanaal kade zuidzijde geavanceerd getoetst en goedgekeurd. Met de provincie Groningen zijn afspraken gemaakt over het vervolg van de beoordeling van de regionale keringen. We blijven gebruik maken van de Eindige Elementen Methode (EEM, ook wel geavanceerde methode) om deze beoordeling uit te voeren. Gelijktijdig valideren we de uitkomsten met de gebruikelijke toetsingsmethode van Deltares.

Per afgekeurd kadetraject zal er een verbetermaatregel worden uitgewerkt en als projectvoorstel aan het algemeen bestuur worden aangeboden. Intussen zijn voor de boezemkades bij het Winschoterdiep, de Pekel Aa en Tusschenklappen investeringen opgenomen in de MJJ voor in totaal € 7 miljoen.

Veenkoloniale afvalwaterleiding (VKA)

Voor de afvoer van het afvalwater uit de Veenkoloniën is in het verleden een afvalwaterleiding naar de Waddenzee aangelegd. Op deze leiding werd biologisch verontreinigd afvalwater en zout afvalwater geloosd. Het biologisch verontreinigde afvalwater wordt tegenwoordig middels reguliere technieken gezuiverd en geloosd op het oppervlaktewater. Alleen voor het zoute afvalwater is er nog geen oplossing. Dus dat zoute afvalwater, afkomstig van enkele bedrijven, wordt nog op de VKA geloosd. De huidige situatie is dat er een leiding ligt die eigendom is van het waterschap en die voor de bedrijfsvoering een risico vormt. De risico's zijn tweeledig: op de eerste plaats is er het milieurisico van een lekkage van zout water en ten tweede is er een financieel risico in de vorm van reparatiekosten. Er is een onderzoek naar de aardbevingsbestendigheid van de leiding uitgevoerd. Uit het onderzoek is gebleken dat de asbest cement leiding wel tegen schokken vanuit een aardbeving bestand is. Ook Google is voornemens om aan te sluiten op de VKA. Het gaat hierbij om koelwater dat via de laatste 500 meter van de leiding naar zee wordt gevoerd. Er wordt voor een robuuste aansluiting met afsluiters gekozen om de continuïteit van de lozingen van alle bedrijven op de VKA zo veel mogelijk te waarborgen.

Het waterschap beschouwt de VKA niet als een overheidstaak en wil de integrale kosten bij de gebruikers in rekening brengen. Het betreft de exploitatiekosten en te zijner tijd ook de vervangingskosten van de leiding. Of er in dit geval sprake is van een publieke taak verschilt het waterschap van mening met de bedrijven die van de VKA gebruik maken. Om dit geschil te beslechten is bij de rechter een oordeel gevraagd over deze kwestie. De rechtbank heeft op 10 februari 2016 vonnis gewezen. Daarin stelt de rechtbank vast dat het beheer en onderhoud van de VKA geen publieke taak van het waterschap is, maar ook dat het huidige gebruik van de VKA niet onrechtmatig is. De rechtbank geeft partijen sterk in overweging om weer in overleg te treden over voortgezet gebruik van de VKA. Het overleg is gestart. De bedrijven zijn wel – pro forma – in beroep gaan.

Belastingopbrengsten

Door de economische situatie (denk aan faillissementen) kunnen de belastingopbrengsten zich anders ontwikkelen dan we in de begroting en meerjarenraming meenemen. Ook juridische procedures (zie hierna de uiteenzetting rondom de tariefdifferentiatie wegen en in voorgaande jaren de procedures rondom de natuurterreinen) kunnen tot afwijkingen leiden.

Tariefdifferentiatie wegen

Sinds 2013 passen wij de wettelijk toegestane tariefdifferentiatie voor verharde wegen toe. Het tarief voor een hectare openbare verharde weg krijgt een opslag van 100% op het tarief volgens de watersysteemheffing ongebouwd.

Om het aantal hectares te bepalen hanteren we het standpunt dat het verharde gedeelte van een weg en grond "dienstbaar aan de weg" samen de omvang van het aantal hectares bepalen. Dus asfalt, klinkers en berm en sloten. In een recente uitspraak van de rechtbank Overijssel is aangegeven dat het begrip 'verharde openbare wegen' beperkt moet worden uitgelegd. De rechtbank oordeelt dat onverharde weggedeelten die dienstbaar zijn aan de (verkeersfunctie van de) verharde weg, niet onder de reikwijdte van dit begrip vallen. Volgens de rechter mag deze tariefdifferentiatie zich dus alleen uitstrekken over het verharde gedeelte van de weg.

Het waterschap Zuiderzeeland is tegen de uitspraak in beroep gegaan. De kans is echter reëel dat de uitspraak in hoger beroep in stand blijft. Dat betekent dat wij teveel hectares tot de categorie wegen hebben gerekend. Een correctie hierop betekent minder hectares wegen en daardoor een verhoging van het tarief voor de watersysteemheffing ongebouwd. De eventuele financiële gevolgen zijn nog niet bekend.

Daarnaast kunnen operationele risico's bestuurlijke impact hebben. Voorbeelden hiervan zijn het niet voldoen aan wet- en regelgeving (NBW of KRW), het niet op orde hebben van het watersysteem of niet nakomen van bestuurlijke afspraken (bijv. verwachtingen die gewekt zijn in het Waterbeheerprogramma of in de studie Droge Voeten 2050).

G. Investeringsprogramma

In deze meerjarenperiode wordt voor 2018 tot en met 2021 rekening gehouden met de kapitaallasten behorende bij een totaal investeringsvolume van netto € 60 miljoen (netto € 15 miljoen per jaar). Voor de jaren 2018 – 2021 is rekening gehouden met de voor die jaren geplande investeringsuitgaven volgens het beheerprogramma 2016 – 2021. Dit betreft vooral KRW maatregelen. Hiervoor is door het algemeen bestuur onder andere een krediet van € 19,4 miljoen als programmafinanciering beschikbaar gesteld.

Om voortgang in de werkzaamheden te houden wordt (gemiddeld) een groter bedrag dan € 15 miljoen in de werkplanning opgenomen. Dit betreft niet meer dan de op dit moment geplande projecten. Hierdoor is het mogelijk bij vertraging in een project een ander project te kunnen starten. Zie hiervoor bijlage 1 van deze meerjarenraming: het Meerjareninvesteringsprogramma 2018– 2021. Verder dient bedacht te worden dat de geplande investeringsvolumes niet geheel bestaan uit door de eigen dienst te maken infrastructurele werken, maar ook uit bijdragen aan derde partijen die infrastructurele werken realiseren, zoals de Provincies en de herinrichtingscommissies.

H. Financiering

Voor de financiering op langere termijn zijn we grotendeels afhankelijk van externe ontwikkelingen. Het economisch herstel in Nederland houdt de komende jaren aan. Volgens het Centraal Economisch Plan (CEP) groeit de economie in de periode van 2018 - 2021 met gemiddeld 1,7%. De rentestanden waren de afgelopen jaren historisch laag en zijn de eerste maanden van 2017 licht gestegen. Aangezien de rentepercentages momenteel wel het dieptepunt hebben bereikt zal, naar verwachting, de rente op termijn gaan stijgen. Op wat voor termijn dit is, is niet te voorspellen. De verwachting van het (CEP) is dat de lange rente de komende jaren als gevolg van de economische groei en inflatie zal stijgen van 0,7% in 2018 tot 1,7% in 2021.

De investeringen van ons waterschap worden gefinancierd middels totaalafinanciering met langlopende geldleningen, kort geld en eigen vermogen. De financieringsbehoefte wordt bepaald door het zogenaamde financieringstekort. Het financieringstekort is het verschil tussen de boekwaarde van de investeringen en het saldo van de langlopende geldleningen en het eigen vermogen. Het financieringstekort wordt, rekening houdende met de regels van de Wet Fido, deels gedekt door kort geld en deels door langlopende geldleningen. Uiteraard wordt hierbij ook rekening gehouden met de marktomstandigheden. De financieringsbehoefte tot eind 2021 bedraagt € 95 miljoen en zal in de loop van de meerjarenperiode worden ingevuld.

Bijlage
Meerjarenraming 2018 – 2021

MJI 2018 - 2021

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2018 - 2021

Categorie A - Projecten waar reeds besluitvorming over heeft plaatsgevonden en volgens planning verlopen

Getoond worden de geplande uitgaven van reeds beschikbaar gestelde kredieten.

	Omschrijving / projectnaam	2018	2019	2020	2021
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
246	Westerwoldse Aa	112.004			
500	Masterplan Kaden	2.777.626	4.407.173		310.000
679	Slochterdiep en zijtakken	102.500			380.000
725	Inrichting Haansplassen	150.000			
	Subtotaal	3.142.130	4.407.173	-	690.000
	Programma Watersystemen				
028	HIR Haren	558.500		93.771	
076	Herinrichting midden Groningen	70.000			
115	Landinrichting Laaghalen	300.000	149.241		
124	Stedelijk waterbeheer		402.835		
184	Landinrichting Odoorn			241.981	
208	Uitvoering waterplannen		32.250	710.275	
237	Aanpak problemen omgeving Ceresmeer				50.000
306	Ecologische Hoofdstructuur	200.000	200.000		
314	Stedelijke wateropgave	263.500	63.500		
417	Verdrogingsbestrijding	20.800	46.500		
500	Masterplan Kaden	15.000			
604	HIR Oude Veenkoloniën	209.300			
636	Renovatie RGM's	400.000	400.000		
655	Kanaal Fiemel	40.000			
677	Deuzerdiep-Anreeperdiep	87.059			
708	UPDA	118.485	66.522	46.780	46.994
740	Natuurvriendelijke oevers	1.600.000	1.365.000	646.400	
741	Vispassages			300.000	
742	Maatregelen waterlichaam Drentsche Aa	1.015.000	605.000	820.000	1.150.000
744	Maatregelen waterlichaam Hunze	925.000	1.355.000	3.449.000	1.135.000
745	Maatregelen waterlichaam Zuidlaardermeer	200.000	1.365.000	1.000.000	
773	DAW bijdrage regionale regeling	280.000	280.000	280.000	280.000
	Aanschaf apparatuur voor debiet- en waterkwaliteitsmetingen	220.000			
	Subtotaal	6.522.644	6.330.848	7.588.207	2.661.994
	Programma Organisatie				
612	Nieuwbouw laboratorium	1.500.000			
	Subtotaal	1.500.000	-	-	-
	Totaalvolume investeringen per jaar:	11.164.774	10.738.021	7.588.207	3.351.994

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2018 - 2021

Categorie C - Nieuwe projecten die overeenkomstig de lijn van onderhoud en beheer als normale vervangingen / aanpassingen gelden en beheersmatige investeringen die elk jaar in één keer ter besluitvorming worden voorgelegd bij het aanbieden van de begroting

	Omschrijving / projectnaam	2018	2019	2020	2021
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
602	Vervanging hekwerk zeedijk	50.000	50.000	50.000	50.000
718	Groot onderhoud zeeobjecten	150.000	150.000	150.000	150.000
	Subtotaal	200.000	200.000	200.000	200.000
	Programma Watersystemen				
426	Baggeren stedelijk gebied	225.000	225.000	225.000	225.000
467	Groot onderhoud stuwen	200.000	200.000	200.000	200.000
496	Groot onderhoud sluizen	200.000	200.000	250.000	250.000
625	Nieuwe Statenzijl	417.000			
647	Schouwbare schouwsloten	30.000	30.000	30.000	20.000
664	Onderhoudsmachines	900.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
669	Vervangen diverse beschoeiingen	485.000	485.000	500.000	500.000
670	Oplossen knelpunten landelijk gebied	237.500	237.500	250.000	250.000
673	Groot onderhoud RWZI's	494.000	600.000	610.000	650.000
675	Gemaal Rozema revisie		85.000		
692	Herprofileren boezemkades	200.000	250.000	250.000	250.000
700	Baggeren stedelijk gebied Groningen				200.000
715	Baggeren Kieldiep	500.000			
716	Baggeren Ruiten Aa en Bourtanger kanaal		500.000	1.000.000	
731	Stedelijk waterbeheer	100.000	100.000	100.000	100.000
772	Vervanging telemetrie onderstations kwantiteit			200.000	200.000
763	Vervangen daken werkplaats Veele				250.000
783	Verharding werkplaats Veele	200.000			
775	Vervanging bellenbeluchting zuiveringen		574.000	277.000	661.000
786	Vervanging aardlekschakelaars stuwen	80.000			
	Subtotaal	4.268.500	4.486.500	4.892.000	4.756.000
	Programma Organisatie				
620	Zoek en Vind in GIS/Mylex	20.000			
719	ICT investeringen	425.000	240.000	725.000	245.000
721	Lokaliseren en inmeten eigen kabels	50.000	20.000		
728	Uitbreiding netwerkopslag GEO info	55.000			
737	Aanschaf laboratoriumapparatuur	200.000	200.000	200.000	200.000
746	Landmeetapparatuur	55.000	55.000	20.000	
751	Vervanging onderhoudsbeheersysteem	150.000			
787	Commitment zaakgericht werken	20.000			
788	Digitale handtekening	50.000			
789	Luchtfoto's signalering	30.000	30.000	30.000	
790	Aanpassen meetprotocol	20.000			
791	Processing drone-data	10.000	10.000	10.000	
792	Uitbreiding open data portaal	10.000	10.000	10.000	
793	Uitbreiding open info portaal	50.000	10.000	10.000	
794	Basis registratie ondergrond	40.000	40.000	40.000	
795	Geo Info & Metadata	30.000	30.000	30.000	10.000
	Subtotaal	1.215.000	645.000	1.075.000	455.000
	Totaalvolume investeringen per jaar:	5.683.500	5.331.500	6.167.000	5.411.000

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2018 - 2021

Categorie E 1 - Nieuwe projecten waarvan de kredietvoorstellen in de loop van 2018 ter besluitvorming worden voorgelegd

	Omschrijving / projectnaam	2018	2019	2020	2021
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
230	Aanleg Meerstad	1.200.000	1.200.000	1.200.000	
243	WB21 maatregelen Polder Lappenvoort	45.000			
	Subtotaal	1.245.000	1.200.000	1.200.000	-
	Programma Watersystemen				
222	Maatregelen Hunze, Achterste Diep	180.000			
314	Stedelijke wateropgave	47.560		768.891	
624	Vervanging en vergroting WKK Scheemda	540.000			
724	Vervanging en vergroting WKK Assen	600.000			
752	EEP maatregelen zuiveren	150.000	150.000	150.000	
755	Versterken boezemkades Winschoterdiep Pekel Aa	3.600.000	1.500.000		
758	Versterken boezem- en kanaaloevers oeverfix	200.000	200.000	500.000	500.000
772	Vervanging telemetrie onderstations kwantiteit	800.000	800.000		
776	Aanpassen slibontvangst extern slib Assen	130.000			
	Duurzaamheidsmaatregelen	1.000.000			
	Subtotaal	7.247.560	2.650.000	1.418.891	500.000
	Programma Organisatie				
796	BGT 2e tranche	100.000	100.000	100.000	100.000
	Subtotaal	100.000	100.000	100.000	100.000
	Totaalvolume investeringen per jaar:	8.592.560	3.950.000	2.718.891	600.000

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2018 - 2021

Categorie E 2 - Nieuwe investeringen waarvan de kredietvoorstellen na 2018 ter besluitvorming worden voorgelegd

	Omschrijving / projectnaam	2018	2019	2020	2021
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
296	WB21 maatregelen Tusschenwater			2.944.795	
	Subtotaal	-	-	2.944.795	-
	Programma Watersystemen				
241	Drentsche Aa, hermeanderings project		630.000	236.500	
244	Voorste diep, maatregelen		245.000		
258	Voorbereiding en uitvoering renovatie voormalig Stadsbezittingen				2.964.040
417	Verdrogingsbestrijding		466.393	46.100	
420	Natuurvriendelijke Oevers, Hondshalstermeer			94.500	
643	Scheve Klap naar Weiwerd			2.483.000	
680	Duurswold				4.154.386
688	Cultuurhistorisch erfgoed		235.000		200.000
749	Renovatie RGM's			350.000	350.000
756	Versterken boezemkades Drentsdiep		1.500.000		
757	Versterken boezemkades Tusschenklappen			2.500.000	
	Duurzaamheidsmaatregelen		1.000.000	1.000.000	
	Subtotaal	-	4.076.393	6.710.100	7.668.426
	Programma Organisatie				
734	Bestuursverkiezingen 2019		700.000		
	Subtotaal	-	700.000	-	-
	Totaalvolume investeringen per jaar:	-	4.776.393	9.654.895	7.668.426
	Totaal generaal categoriën:	25.440.834	24.795.914	26.128.993	17.031.420
	Per programma:				
	Programma Veiligheid	4.587.130	5.807.173	4.344.795	890.000
	Programma Watersystemen	18.038.704	17.543.741	20.609.198	15.586.420
	Programma Organisatie	2.815.000	1.445.000	1.175.000	555.000
	Totaal per programma:	25.440.834	24.795.914	26.128.993	17.031.420

